

Дзіўныя
паведамленьні

ад
езуітаў

у
Беларусі.

У лістах.

З італьянскай мовы.

Другое выданьне

Франкфурт і Ляйпцыг
1786

Уступ.

Арыгінальнае сачыненне з'явілася ў 1780 у Італіі пад назовам:

“Lettere Critiche in schiarimento del vero stato attuale dei Gesuiti nella Russia Bianca, e loro difesa nel Noviziato da essi apertoci; col seguito delle altre cose favorevoli ai medesimi accordate negli Stati dell' Imperatrice delle Russie, del Re di Prussia, nel Portogallo, ed altrove; dirette al Sig. Marchese – – – In Firenze 1780. 8.”

(„Крытычныя лісты ў ачыстку сапраўднага бягучага стану езуітаў у Белай Русі, і абарона іх набору паслушнікў, які яны адчынілі; і таксама іншыя рэчы, да таго ж спрыяльныя, прадстаўленыя ў дзяржаве Імператрыцы Рускай, каралевы Прускай, Партугальскай і іншых краін; накіраваныя на пана Мархезэ. Фларэнцыя, жнівень 1780.“)

Яго канчатковая мэта, пры расповедзе таго, што адбывалася з езуітамі ў Беларусі з 1772, калі здарыўся падзел Польшчы, па 1780, давесьці з рэальнага становішча, што яны там дагэтуль цалкам і законна існуюць. Яно таксама пралівае сьвятло на тое, што нас у грамадзкіх газэтах часткова бянтэжыць, а часткова было няслушна выказана. Адна з прычын гэтых няверных паведамленьняў высьвятляецца сама па сабе, бо чалавек знаходзіць, што існуюць дзве партыі, адна зь якіх змагаецца за, а другая супраць езуітаў.

Расповед усяго працэсу распаўсюджвае ўзвышаны лад мысьленьня і любоў да справядлівасьці Расейскай Манархіі, часткова ў дачыненні Яе цьвёрдасьці ў аднойчы прынятых рашэньнях атрымаць езуітаў як карысных чальцоў Яе Імперыі, ня гледзячы на ўсе спробы Міністра Замежных Спраў накіраваныя супраць гэтага; часткова прымаючы да ўвагі Яе мудрасьць, зь якой Ёй удалося заўважыць, выкрыць і спыніць яго падрывную дзейнасьць; часткова з-за Яе такой слаўнай заклапочанасьці тым, каб каталіцкія падданыя, якія дасталіся Ёй пры Падзеле, у іх рэлігіі не былі б ні пакрыўджаныя, ні маглі б паскардзіцца на тое, што яны былі вылішаны чагосьці з дапаможных сродкаў дзеля дасягненьня гэтага. Гэтае прыхільнае стаўленьне Манархіі да каталіцкай абшчыны, якая ў гэтым дачыненні шматразова была кранута з адпаведнай пахвалою, дае рымскім летапісцам грунтоўную прычыну шанаваць гэную вечнымі ўспамінамі хвалы.

Месца нараджэння гэтага сачынення высьвятляецца пры чытанні само сабой, і менавіта, што ім зьяўляецца Рым. Вострае пяро, якое накіроўвае складальнік, завострана не столькі ім, колькі Вялікімі, якім было жадана знайсці магчымасьць нанесці антыезуіцкай партыі моцны ўдар. Можна было б падумаць, што прадметам гэтага твору павінны былі б быць не столькі езуіты, але значна больш іх супраціўнікі. Дарэчы, ён цікавы таксама дзякуючы многім расповедам, якія тут сустракаюцца; дзякуючы вызначэнню актуальнага стану рымскага двара, таксама таму, што ён паказвае, як яго міністры зь ім часам абыходзіліся, і яшчэ будуць. Ён шчыра расчыняе перад вачыма частыя інтрыгі, якія вяліся ў гэтым мерапрыемстве; калі аднак на расейскім двары вернасьць мясцовых міністраў заставалася непахіснай, бо яны не дазвалялі асьляпляць сябе залатым бляскам. 1786.

Першы ліст.

Сябра!

Учора ў суполцы ў пана N. N. быў публічна зачытаны цыркуляр з рымскай дзяржаўнай канцылярыі, які знаходзіцца ў звароце праз усе нунцыятуры паведамляючы пра абранае паслушніцтва езуітаў у Беларусі. Ён зьяўляецца верна зробленай копіяй з арыгіналу, які наш пан Нунцый паказаў кожнаму, нават супраць яго волі, і запэўніў, што ён быў складзены панам Кардыналам дзяржаўным сакратаром, чый стыль яму добра знаёмы; ён адначасова папрасіў усіх, ці яны хочуць прапусьціць гэты тэкст праз усе суполкі гораду, што зьяўляецца лепшым і найкарацейшым спосабам выканаць зроблены яму загад, які складаецца з таго, што ён павінен зрабіць намаганьні, каб грамадскія размовы аб гэтым матэрыяле ўзгадняліся з настроямі, якія зьмяшчаюцца ў пазначаным цыркуляры.

Наша кола складалася з сяброў, з ворагаў і з асоб, якія раўнадушна ставяцца да езуітаў; але ўсе былі сьветлыя галовы і зразумелі сьвет; такім чынам нават пра езуітаў казалі па-рознаму, некаторыя хвалілі, а некаторыя асуджалі іх паводзіны. Але што да цыркуляра, усе былі здзіўлены, што Рым, якому з даўніх часоў у любым бедстве і ў найдалікатнейшых становішчах атрымлівалася вынайсьці самы геніяльны сродак, зараз вымушаны шукаць сховішча ад зацягanych і зусім не вартых пахвалы хітрыкаў сьвецкага кабінэту; і што ён не задумлячыся абслугоўвае іх, губляючы пры гэтым тую палітычную прадбачлівасьць, якую неабходна падрымліваць тым, каму любы і варты іх асбісты гонар. Гэта ўжо стары прыём, раскідваць напісанья старонкі, якія даюць народнай гаворцы той выгляд і міну, якую жадае двор; але калі ў тых тэкстах пагарджаюць пашанай да каранаванай асобы, якая запырэчвае гэта і можа атрымаць найбольш адчувальную сатысфакцыю; калі ў тых тэкстах абыходзяцца ганарліва і хамскі з біскупам, які ведае ўсю справу, якую спрабуюць схваць, і ўсе яе абставіны; і які нарэшце будзе вымушаны раскрыць яе дзеля свайго апраўданьня, і пакрыць ганьбай аўтара, і распаўсюднікаў гэтай хлусьні; калі тыя тэксты, пры тым, што яны акрамя таго падрыхтаваны коратка,

цёмна і проста ў агульных выказах; і часта маюць падвойны сэнс, заходзяць настолькі далёка; што распавядаюць да найдрабніткіх і найбязгустоўнейшых падрабязнасцяў неверагодных, немагчымых і раздражняльных рэчы; калі нарэшце ў іх сустракаецца подпіс кардынала, дзяржаўнага міністра, і калі загад на распаўсюд гэтых даецца гэтакім шанюным асобам, якімі зьяўляюцца нунцыі: гэта сапраўды азначае адсутнасць нават паловы унцыі як палітыкі, так і валодання розумам.

Патрабуецца нешта большае за кардынала ці нунцыя, каб прымусіць сьвет паверыць у гэтыя бязглуздыя выхадкі: кажа нехта. Вер, хто хоча, што Папа даслаў езуітам у Беларусі пасьведчаньне, што яны зьяўляюцца цьвердалобымі; бо іх Манархія не жадала дазваляць, каб ім іх біскуп вызначыў і накіраваў да выканання крымінальнае абвінавачваньне, якое было выдана супраць іх без папярэдняга судовага расьледаваньня; гэткаму невуцтву ў Рыме я б ніколі не паверыў. Вер, хто хоча, што Папа выкарыстоўваў супраць біскупа, які выклікаў ва ўсіх заснаваньне на глыбокай павазе ўяўленьні, гэткае выказ, што сустракаюцца ў цыркуляры, настолькі ўладарныя і няветлівыя выказы, на якія звычайна нічога не адказваюць і нічога нельга адказаць; падобнаму дэспатызму ў Рыме я б ніколі не паверыў. Вер, хто хоча, што Папа, які праінфармаваны сваім уласным біскупам, што ў Беларусі ў адсутнасць езуітаў няма ніякіх прыдатных службыцеляў Царквы – што, адпаведна, толькі ставіць веру, рэлігію і душы ў надзвычайную небяспеку; што, кажу я, адказаў Папа, нібыта езуіты ня глядзячы на гэта мусяць прэч адтуль, нават не прадбачыўшы для агульнай бяды; гэткай несправядлівасьці ў Рыме я б ніколі не паверыў. І гэткае неадпаведнасьці мусіць кардынал і дзяржаўны сакратар пісаць ад імя Папы, і нунцыі мусіць дапамагаць у іх распаўсюдзе? Да таго ж, сказаў нехта іншы, цэлы каталіцкі сьвет будзе мець агульнае злачынства праз гэта. Ворагі езуітаў, з гэтым цыркулярам у руцэ, скажуць, што езуіты і ўся Царква ў Беларусі зьяўляюцца схізматэкамі; і гэта ёсьць злачынства. Сябры езуітаў, з гэтым цыркулярам у руцэ, скажуць, што нянавісьць да езуітаў нават у вышэйшага Сьвятара каталіцкай царквы пераважае над найсьвяцейшымі абавязкамі рымскага стальца; і гэта ёсьць іншае, яшчэ большае злачынства. І каб абавязаць гэтыя злачынныя языкі змоўкнуць, голас Айца веры дае пачуць сябе толькі праз сьмешныя выкрутасы і праз каналы, якія на сёньняшні дзень зьяўляюцца сумнеўнымі ды супрацьзаконнымі?

Я, бо я насамрэч з аднаго боку цалкам працята глыбокай павагай да Апостальскага Стальца, але з другога боку менш цікаўлюся інтрыгамі сьвету, не мог стрымаць сябе ад адказу. Мае панове, сказаў я, ці гэта магчыма, каб вачэй складальніка гэтага цыркуляру пазьбеглі настолькі агульныя і настолькі натуральныя меркаваньні? Ён, калі ён падпісаў бы сачыненьне, якое мусіла быць прадстаўлена народу, і дзе зьмяшчаецца настолькі відавочная хлусьня, быў бы дурным і звар'яцелым чалавекам. Паколькі ён укладае ў вусны Папы дэспатычныя, грубыя і злачынныя адказы, ён фактычна склаў бы сапраўдны пасквіль хутчэй супраць Папы, чым супраць езуітаў і супраць біскупа ў Беларусі. Я не магу ўявіць сабе, што гэтыя паны ў складальніку дадзенага цыркуляру, за якога яны выдаюць такую паважаную асобу, бачаць настолькі вялікую дурасьць і бязбожнасьць. Я б не паверыў чамусьці падобнаму. Адказам быў поўны прыпадак гучнага сьмеху, і ўся суполка закрычала разам: мы верым гэтаму, мы верым гэтаму. Я вымушаны быў стаяць там моўчкі і зьбянтэжана.

Зараз мне хацелася б ведаць, што Рым, і што Вы думаеце аб гэтым цыркуляры і аб гэтай новай манеры, якія зьяўляюцца попел патухлай Суполкі

Езуса. І каб Вы не маглі апраўдаць сябе адгаворкай, што гэты цыркуляр яшчэ не трапіў Вам у рукі, то тут маеце Вы дакладную копію зь яго:

Лацарус Апіцыюс Палавічыні¹ да нунцыяў. Цыркуляр.

- s.§.I. **К**аб Ваша Яснавяльможнасьць аб нечаканым здарэньні, якое ў цэлым каталіцкім сьвеце павінна зрабіць вялікі выгляд, і якое кінула сьвятога Айца ў
- §.III. вялікі жах і зьбятнэжанасьць, была цалкам праінфармаваная, мушу я расповед аб гэтым далей прывесьці.
- §.II.
- §.IV. Падчас ажыцьцяўленьня Падзела*) *) 1772
Польшчы перайшлі амаль усе дыяцэзіі Ліфляндый ды Смаленску, і частка віленскай дыяцэзіі латынскага абраду пад расейскую ўладу. Непераадольнае непадпарадкаваньне царыцы адносна таго, каб дапусьціць практыкаваньне ранейшай юрысдыкцыі польскіх біскупаў у іх уласных дзяржавах, і неадкладнае хадайніцтва перад гэтай Манархіяй, каб духоўныя ўлады шматлікіх латынскіх каталікаў былі аб'яднаны ў адзіную паству, падштурхнула Яго Сьвятасьць, хаця гэта і адбылося неахвотна, абраць на такую разгалінаваную і важную пасаду пана Станіслава Сестранцэвіча, біскупа Малінскага².
- §.V. Поўная глыбокай пашаны ўвага, якую гэты прэлат спачатку выказваў Кангрэгацыі распаўсюджваньня веры і папскаму нунцыю ў Варшаве, давала сьвятому Айцу надзею, што ён з аналагічнай руплівасьцю і з аналагічнай стойкасьцю будзе аддаваць належнае абавязкам свайго пастырства і асабліваму даверу, які ён яму аказаў.
- §.VI. Ён таксама не замарудзіў, з дапамогай вышэй узгаданага нунцыя, адкрыць Яго Сьвятасьці свой неспакой, які ў ім выклікаюць езуіты, што пражываюць у Беларусі; якія на падставе таго, што загад аб скасаваньні Суполкі Езуса ў іх

¹ Кардынал Лацара Апіцыя Палавічына (Lazzaro Opizio Pallavicino), (1719-1785 гг.) - італьянскі курьяльны кардынал і папскі дыпламат. Тытулярны архіепіскап.

² Станіслаў Богуш-Сестранцэвіч з 3.10.1773 зьяўляўся час тытулярным біскупам Малінскім (Mallus).

асяродьдзі ня быў агучаны, працягваюць унутрана і зьнешне паводзіць сябе так, нібыта скасаваны інстытут насамрэч яшчэ існуе.

- §.VII. Ён дадаў, што, паколькі царыца не пажадала дазволіць афіцыйнае скасаваньне, а ён у сваю чаргу мае дэфіцыт іншых дасьведчаных сьвятароў для духоўных адпраўленьняў, ён бачыць сябе вымушаным пакінуць тыя разгалінаваныя дьяцэзіі, калі яму Яго Сьвятасьць праз дабратворнае пасярэдніцтва не дазволіць выкарыстоўваць вышэй пазначаных асоб.
- §.VIII. З улікам гэтага дакладу і відавочнай небясьпекі, у якой апынуліся б каталікі, у выпадку, калі Біскуп Малінскі пакіне сваю рэзыдэнцыю, было яму панам Аркеці³ ад імя Папы адказана,
- §.XIII. што пасля таго, як Клеменс XIV⁴, дабраславёнай памяці, скасаваў паўсюль так званую Суполку Езуса, усе асобы, якія не жадаюць сябе да найвышэйшых распараджэньняў Ватыкана прыста-
§.XI. соўваць, павінны разглядацца як непаслухмяныя: таму павінен ён іх паслугамі не карыстацца, выключаючы толькі надзвычайнейшыя абставіны; і павінен пры кожнай магчымасьці ня ўстрымлівацца ад таго, каб указваць ім на скасаваньне іх інстытута, якое афіцыйна ўжо адбылося, на зьняццё іх старых прывілеяў, і на іх поўную пакору і залежнасьць ад біскупскай юрысдыкцыі, аналагічна епархіяльным сьвятарам, з
§.X. асаблівай стараннасьцю і ціскам. Далей было яму прапанавана перашкодзіць прынятаму імі адраджэньню ў якасьці паслушніцкіх дамоў і выступіць супраць іх; ціхі шэпт аб чым ужо дайшоў да Італіі.
- §.XIV. Біскуп Малінскі прыняў папскія загады і прапановы так добра, што ён не толькі адмыслова растлумачыў, што ён жадае накіравацца на гэта, але яшчэ й заверыў яго, што ён адвёў рускую Ўла-

³ Кардынал Джавані Андрэа Аркеці (Giovanni Andrea Archetti), (1731-1805 гг.) - італьянскі кардынал, апостальскі легат Сьвятога Стальца ў Расійскай Імперыі.

⁴ Клеменс XIV (Clemens PP. XIV), сьвецкае імя Ларэнца Джавані Вінчэнца Антонія Ганганэлі (Lorenzo Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli), (1705-1774 гг.) – папа рымскі з 19.05.1769 па 22.09.1774.

ду ад ужо прынятага адкрыцця паслушніцкага дому.

Святой Айцец ужо на працягу некалькіх месяцаў быў спакойны наконт гэтага пункту, калі ад пана Аркеці раптам дайшоў да яго надрукаваны пастырскі ліст пазначанага біскупа, якім ён сьцьвярджае стварэнне павіннага існаваць паслушніцтва скасаванай Суполкі, і чыю легітымнасьць ён выводзіць праз прыкрае махлярства і паклёп з самога загаду аб скасаваньні Клеменса XIV, дабраславёнай памяці, і з аднаго іншага загаду сьвятой Кангрэгацыі па прапагандзе.

§.XV. Хаця несумленнасьць гэтага прэлата высьвятляецца не толькі з прачытаньня загаду, але й са зместу рэскрыпту, які толькі замацоўвае яго ў якасьці Візітатара і Апостальскага агента для нагляду за сьвятарамі, якія яшчэ існуюць, але не за скасаваным Інстытутам; тым не менш, каб аспрэчыць хлусьню пазначанага пастырскага ліста, Яго Сьвятасьць тэрмінова загадаў свайму нунцыю ў Варшаве пісьмова абвясціць усіх расейскіх міністраў, якія там знаходзяцца, аб празмерных паўнамоцтвах, якія прысвоіў сабе Біскуп Малінскі, і аб перайначаньні і недапушчальнасьці незаконным чынам прысвоенай ім сабе ўлады.

Адначасова сьвяты Айцец зрабіў даручэнне пану Аркеці адправіцца абвясціць Біскупу Малінскаму яго папскае незадавальненне, і жорстка папракнуць яго ў яго столь дзёрзкім прадпрыемстве; ён павінен загадаць яму адазваць той дзёрзкі пастырскі ліст і замест яго выдаць іншы, які скасоўвае першы і ўсё, што яго тычыцца; нарэшце павінен ён пагразіць яму, што ён будзе вылішаны ўсёй атрыманай дзякуючы сродкам прапаганды ўлады, якою ён злоўжыў да вялікага жалю тых каталікоў і зь відавочнымі стратамі нязьменным перакананьням Яго Сьвятасці.

§.XVI. Сьціслы пераказ прыведзеных вышэй фактаў, даказаны ўстойлівым характарам адкрытасьці і шчырасьці, якімі найсьвяцейшы Айцец кіруе і вымярае

ўсе свае справы, будзе служыць Вашай Яснавяльможнасьці, каб мець магчымасьць даць грунтоўную даведку аб гэтых матэрыялах, усялякі раз, калі аб тым будзе размова, і каб разьвеяць двухсэнсоўнасьць, якая можа крыху з-за глупства ці з-за недобразычлівасьці сказаць перасказ.

Такім чынам Вы маеце цыркуляр, які тут цалкам быў асьвістаны і абвешчаны як шэдэўр некампэтэнтнасьці і глупства ў палітычным і як мноства прыкрасьцяў у духоўным сэнсе; поўны педантызму ў выказах, ілжы ў фактах, невуцтва ў правах; непрадбачлівы, дэспатычны, грубы ў тым, што тычыцца Біскупа, дзёрзкі ў тым, што тычыцца Імператрыцы ўсяе Русі, і паклёпніцкі ў тым, што тычыцца езуітаў. Я, бо я бараню глыбокую павагу да беднага чалавека, якому гэта прыпісана, хацеў бы адмовіць, што ён зьяўляецца аўтарам гэтага. Адна толькі рэпутацыя нунцыя і надзейных асоб, якія ведаюць яго стыль, вымушаюць мяне схіліць маю шыю. Я прашу Вас, растлумачце мне ўсё і парвіце, ці спаліце гэты мой ліст, каб, калі я прыбуду ў Рым, я мог свабодна перасоўвацца там не будучы вымушаным баяцца барджэлла⁵.

Ваш N.N.

---

⁵ Барджэлла (фр. Barigel) – гэтую назву ў сярэднявеччы атрымліваў вайсковы капітан, які бараніў мір і спакой (“капітан правасудзьдзя”). Сучасны аналаг – кіраўнік паліцыі.

Другі ліст.

Адказ.

Сябра!

Такім чынам, Вы жадаеце ведаць, што мяркуе Рым наконт гэтага цыркуляру, які павінен быў быць адпраўлены Яго Эмінэнцыяй пану Кардыналу Л.А. Палавічыні да нунцыяў аб навіне вызначанага паслушніцкага дому езуітаў у Беларусі? Вы патрабуеце зашмат ад мяне. Рым – гэта вялікі горад і адначасова гэта маленькі сьвет, не толькі таму, што ён зьяўляецца цэнтрам адзінства рэлігіі, якая распаўсюджана праз усе народы, але й таму, што ўсе народы зьмяшчаюць там штатных апекуноў сваіх інтарэсаў. Гэтыя інтарэсы вельмі разнастайныя, у датычэнні да езуіцкай справы, і такім жа чынам павінны быць таксама разнастайнымі і адно аднаму супярэчлівымі настроі, пачуцьці і размовы аб цыркуляры. У Рыме ёсьць скасаваньня і тыя, хто касуе; ёсьць абгавораньня і паклёпнікі, гэта вынаходнікі, аўтары, друкары, пакупнікі і прадаўцы паклёпаў супраць езуітаў. Ёсьць некаторыя, хто з падзеньнем суполкі самі былі зрынуты зь вяршыні сваіх надзеяў; і іншыя, хто з пагарды, з адчаю і зь няшчасьця ўскінуў сябе ў вышыню. Аднаму скасаваньне суполкі было літасьцю і аховай Двара, другому яго пасады; аднаму яго пенсіі, другому яго мацэты⁶; аднаму яго пурпурнага капялюша⁷, а другому яго права быць удзячным заставацца беспакарным за кожнае злачынства, якое ён зрабіў ці зробіць. Ёсьць яшчэ іншыя, што падняліся ў школах, на катэдрах і ў іншых духоўных адпраўленьнях, якія ў езуітаў былі насамрэч цяжкай працай, але для наступнікаў зьяўляюцца толькі заробкамі. Нават тут пабудавана асобная пазіцыя наконт езуіцкай справы. Нарэшце выяўляецца бясконцая разнастайнасьць настрояў датычна сачыненьня, якое, калі разглядаць яго пры сьвятле, зьяўляецца нічым іншым, як вартым жалю рухам антыезуіцкай партыі на коле фартуны гэтага Ордэну, якое хоча павярнуцца. І аб гэтым усім Вы хочаце грунтоўную справаздачу? Вы

⁶ Мацэта (іт. mozzetta) – кароткая накідка з капялюшам, якая ахоплівае плечы і зашпільваецца на грудзях. Яна зьяўляецца элементам царкоўнай вопраткі часткі духавенства Рыма-каталіцкай царквы: папы рымскага, кардыналаў, біскупаў і абатаў. Мацэта звычайна мела маленькі капялюш ззаду, але ён быў скасаваны папай Паўлам VI.

⁷ Пурпурны капялюш, ці Кардынальскі капялюш – адзін з галоўных сымбалаў вопраткі кардыналаў Рыма-каталіцкай царквы. Упершыню чырвоны капялюш быў падараваны кардыналам папай Інакенціем IV у 1245г. Чырвоны колер быў сымбалам гатоўнасьці яе носьбіта праліць кроў за веру і Царкву. Спачатку толькі капялюш быў сымбалам атрымання чалавекам кардынальскага сану, але пасля ўся вопратка кардыналаў стала чырвонай і іх пачалі называць пурпураносцамі. Выразы “даць кардынальскі капялюш” ці “атрымаць кардынальскі капялюш” азначалі атрыманьне кардынальскай пасады.

жадаеце зашмат, мой Сябра. Вы жадаеце, каб я накіраваў на гэта ўвесь мой час; і нават гэтага яшчэ недастаткова, каб цалкам задаволіць Вас.

Але мяне таксама здзіўляе, што хтосьці на вас падобны можа верыць, што гэтае вартае жалю сачыненне мусіць зьяўляцца творам такой паважанай асобы. Я трымаюся вельмі далёка ад таго, каб учыніць вам гэткую несправядлівасьць. Я ніколі не паверу, што падобны шэраг неадпаведнасьцяў у кожнай галіне, у граматычнай, у лягічнай, у маральнай і ў палітычнай, мог быць пабудаваны чалавекам у стане, хрысьціянінам, духоўнікам, біскупам, кардыналам і міністрам. Дарэмна Вы толькі кажаце, што асобы, якія разумеюць стыль гэтага пана, сьцвярджаюць, нібыта вобраз мысьленьня, стыль напісаньня, усё належыць яму; тое, што вы Вашага нунцыя, нават з прад'яўленьнем подпісу, публічна зачыталі перад шматлікай грамадой, і што вы кожнага зь іх, нават супраць яго волі, прымусілі зрабіць копію з гэтага: прабачце мне, але мяне гэта не можа пераканаць. Бо як такое можа быць, што ў падобнага чалавека розум і сэрца могуць быць настолькі звар'яцелымі? Як мог ён так зламысна і адначасова так няскладна выдумляць? Як гэта можа быць, што ён даў сябе так асьляпіць, што ён, калі ён хацеў выдаць праўду, не зважаў нават драбнейшай верагоднасьці? Наколькі ён павінен быў сабе лісьлівіць, каб вырашыць, што цывілізаваныя і адукаваныя асобы павераць яму, калі ён распаўсюджвае рэчы, якія настолькі супярэчаць здароваму чалавечаму розуму? Не, мой Сябра, сумленны чалавек не выдумляе, а палітычны інтрыган выдумляе іншым чынам. Прачытайце гэты мой ліст, які насамрэч атрымаецца ня надта кароткім. Я зьбіраюся падзяліць цыркуляр, у тым выглядзе, як Вы мне даслалі, на розныя падзелы і грунтоўна зрабіць мае меркаваньні на іхны конт. А Вы зробіце вашы, і тады мы будзем адзіны ў тым, што аўтарам гэтага зьяўляецца не тая паважаная асоба, якую за яго выдаюць.

§. I.

«Каб Ваша Яснавяльможнасьць аб нечаканым здарэньні, якое ў цэлым каталіцкім сьвеце павінна зрабіць вялікі выгляд, і якое кінула сьвятога Айца ў вялікі жах і зьбятнэжанасьць, была цалкам праінфармаваная, мушу я расповед аб гэтым далей прывесьці.»

Тут маем мы ў некалькіх радках дзьве ілжывасьці і адно прароцтва.

...